

Rasim Muratović, *Holokaust nad Jevrejima i genocid nad Bošnjacima*.
Sarajevo: Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti
i međunarodnog prava. 2007, 276 str.

U posljednje vrijeme često se na Balkanu stradanja vlastite nacije promatraju u usporedbi sa holokaustom nad Jevrejima u Drugom svjetskom ratu. Toj fetišizaciji holokausta nisu izbjegli niti Bošnjaci, koji su genocid kojem su bili izloženi krajem 20. stoljeća najčešće označavali kao “najveće stradanje u Evropi od holokausta”. Već iz samog naslova moglo bi se zaključiti kako se i ova knjiga Rasima Muratovića uklapa u taj opći trend gledanja na stradanja i Bošnjaka krajem 20. stoljeća. Dr. Rasim Muratović, naučni saradnik Instituta za istraživanje zločina protiv čovječnosti i međunarodnog prava, u ovoj knjizi pokušava odgovoriti na pitanje kako su se holokaust i genocid mogli dogoditi, i šta učiniti da se to ponovo ne dogodi.

U pokušaju da definiše pojam “genocid” Muratović navodi rezultate istraživanja naučnika koji dosad nisu bili poznati našoj akademskoj zajednici (Raul Hilberg, Leo Kuper, Frenk Čalk, Kurt Jonason i drugi). Pri definiranju genocida jedna od stavki je i namjerno nametanje pripadnicima jedne grupe uvjeta za život koje je smišljeno da će dovesti do njenog potpunog ili djelimičnog uništenja. Na osnovu ove definicije nameće nam se zaključak da je Sarajevo i većina gradova u BiH u periodu 1992-1995. godine preživjela genocid. Autor ukazuje na aktuelne terminološke probleme, po kojima se namjerno poistovjećuju genocid i etničko čišćenje, te jasno naglašava razliku između ovih pojmova. Za razliku od rata (građanskog ili agresije), genocid spada u oblik jednostranog ubijanja i to je zločin najvećeg ranga, zločin protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Ukazuje na zamjenu pojma genocida sa pojmom etničko čišćenje, “humano preseljenje”, “zamjenu teritorije”, te konstatuje da je to obična fraza i “jezik koji štiti dželata i posmatrače”.

U drugom poglavlju autor govori o holokaustu slijedeći model američkog psihologa Stenley Miligrama, koji je provodio empirijsko istraživanje, bazirano na seriji eksperimenata u kojima su pokusne osobe bile zamoljene za upotrebu električnih šokova, te otkriva da je većina osoba bila voljna dati električni šok osobama iz susjedne prostorije, mada im je bilo pojašnjeno da to pričinjava bol, čime je pokušao dokazati svoju teoriju o odgovornosti birokratije, a u birokratskom sistemu najviši po hijerarhiji je i najmoralniji. Rješenje nalazi zamjenom totalitarizma za plura-

lizam. Nasuprot Milgramu, koji krivi institucije, grupa naučnika sa Teodorom Adornom krivi pojedince, i u djelu "Autoritativne ličnosti" ističe da su nacisti bili ružne i strašne osobe. U nacističkom žargonu, uništavanje Jevreja je bilo kamuflirano riječima "naročita obrada", a žrtve su sve do posljednjeg trenutka vjerovala da idu u kupatila, a ne u gasne komore.

U trećem poglavlju autor govori o genocidu nad Bošnjacima. Polazi od govora Mladića i Karadžića u kojima naređuju da se pobiju svi "Turci", tj. Bošnjaci, koji, nakon podjele BiH između Srba i Hrvata mogu dobiti autonomiju oko Tuzle. Muratović upozorava da svodenje žrtve na zanemarljivu cifru podrazumijeva sluganski odnos prema dželatlu. Također, naglašava da je genocid nad Bošnjacima prenošen preko mnogih TV stanica, pa da niko ne može tvrditi da ne zna šta se dešavalo. Konstatuje da je agresija na Bosnu striktno i dobro isplanirana, te da su Miloševićevi raniji saradnici, npr. Borisav Jović, priznali postojanje planova za genocid, te tvrdi da se genocid ne može izvesti bez organizacije i birokratije. Govoreći o birokratiji komparira holokaust i genocid i ističe da su oba bili državni poduhvati. Muratović zastupa tezu kako koncept Velike Srbije pokazuje da rat u Bosni nije bio nikakva "komšijska tuča" kako to pojedini tvrde. U knjizi se na više mjesta govori o silovanju Bošnjakinja i ističe da se rađanjem Srba nastojao nasilnim putem mijenjati identitet i djeteta i majke kao jedne cjeline, tj. krajnji cilj je bio da "Turkinje rađaju Srbe".

Autor često poredi sudbinu Bošnjaka i Jevreja. Komparira ekonomsko jačanje Bošnjaka i Jevreja. Jevreji kupuju nekretnine i posjeduju kuće u čisto kršćanskim zonama, a Bošnjaci sada dobivaju stanove u elitnim dijelovima Sarajeva, koji su, prema Muratovićevom mišljenju, prije rata bili rezervirani za odabrane srpske kadrove. Autor ističe da je ključni problem u mitu i mitomaniji. Nacisti, između ostalog, optužuju Jevreje za ubistvo Isusa, jer ga nisu htjeli priznati kao Božijeg poslanika (ni kršćani ne priznaju Isusa kao poslanika, nego kao sina Božijeg, pa je u ovom slučaju autor upotrijebio pogrešnu terminologiju). Srbi su od bitke na Kosovu formirali cijeli mit i optužili muslimane za smrt "srpskog Isusa Hrista – kneza Lazara. Vuka Brankovića, koji je izdao srpske planove Turcima metaforički poredi sa Judom. Kosovo je trebalo osvetiti, jer je Lazarova smrt bila smrt srpske nacije (kucnuo je čas za osvetu) i 1990-tih dolazi do njegovog uskrsnuća prenosom moštiju širom cijele Jugoslavije u mjestima gdje su živjeli Srbi.

Muratović naglašava ulogu Srpske pravoslavne crkve u genocidu 1992–1995. i njenu ulogu u pokrštanju muslimana, a primjećuje i paradoks da ni Bošnjaci ateisti nisu bili pošteđeni. U ovom poglavlju govoreći o "kristalnim noćima", autor navodi primjer "noći" u kojima su stradale velike grupe ljudi samo zato što su bili pripadnici jedne grupe, npr. Bartolomejska noć, "Istraga poturica" na Badnje večer 1702, Kristalna noć, noći u Drugom svjetskom ratu. Kulminacija "kristalnih noći" se ogle-

da u ljeto 1995. u Srebrenici, gdje je dokazano da je počinjen genocid, a kao jedan od mnogih dokaza navodi naredbu Radoslava Krstića, “Pobijte ih sve” i ističe da je paradoks to što su Srebrenica i Žepa još uvijek u sastavu Republike Srpske.

U jednom dijelu ovog poglavlja govori o odgovornosti međunarodne zajednice za genocid nad Bošnjacima. Počevši od Oven–Stoltenbergovog plana pa do Dejtonskog sporazuma, svi prijedlozi planova su bili nagrada dželatru za počinjeni genocid. U julu 1993. prijetili su bošnjačkim pregovaračima da će povući trupe UN ukoliko ne prihvate sporazum. I Ovena i Stoltenberga predstavlja kao negativne ličnosti u pokušajima da postignu mir u BiH, čiji je cilj podjela BiH. Stoltenberg je 1995. u jednom govoru za izbjeglice izjavio da u Bosni žive samo Srbi, i da su muslimani Srbi koji su prašli na islam. On sa narodima u Bosni poredi Palestince i Izraelce, koji su na pregovore uvijek dolazili sa pripremljenim planovima podjele teritorija, a Bošnjaci nisu nikada donijeli plan o podjeli Bosne. Autor spominje i političare koji se borili za pravdu, npr. Tadeuša Mazovječkog, koji je u ljeto 1995. dao ostavku sa mjesta specijalnog izaslanika UN–a, te Vaclava Havela, predsjednika Češke Republike, koji je 1994. godine zahtijevao da se upotrijebi vojna sila kako bi se zaustavio srpski nacionalizam.

Autor koristi komparativnu metodu, definira pojmove holokaust i genocid, navodi sličnosti i razlike između ova dva međunarodna zločina. Konstatira da je genocid ušao u međunarodno pravo, a holokaust nije. Kao sličnosti između ova dva zločina autor navodi: da su oba izvršena u ratnom ambijentu te da su bila dobro organizovana, u oba slučaja pokušao se ostvariti plan o “Velikoj Njemačkoj”, odnosno “Velikoj Srbiji”; Jevreji i Bošnjaci optuženi da su ubili Isusa Hrista – kneza Lazara; ni nacisti ni srpski nacionalisti se ne osjećaju krivim; oba genocida su se dogodila usred Evrope, s tim što je međunarodna zajednica mogla zaustaviti genocid nad Bošnjacima, ali to nije učinila, dok genocid nad Jevrejima i nije mogla spriječiti (sličnost ili razlika?). Razlike: Holokaust nad Jevrejima je izvršen u ambijentu svjetskog, a nad Bošnjacima u okviru lokalnog rata; Holokaust nad Jevrejima gotovo niko ne osporava, a nad Bošnjacima se različito tumači, kao npr. “građanski rat”, “komšijska svađa”; Jevreji su dobili do tada nepostojeću državu Izrael, a Bosna je podijeljena; Bošnjacima je uveden embargo na uvoz oružja, a Jevreji su se, u sastavu antifašističkih pokreta, mogli braniti; Jevreji nisu imali organizovan otpor, a Bošnjaci jesu; Komšije Jevreja nisu direktno učestvovala u zločinima, dok komšije Bošnjaka jesu. U holokaustu nad Jevrejima postojale su samo primarne grobnice, dok u genocidu nad Bošnjacima nailazimo i na sekundarne i tercijarne. Holokaust nad Jevrejima je istražen, dok su o genocidu nad Bošnjacima istraživanja na samom početku; 1945. njemačko društvo se “denacifiziralo”, a 1995. Srbija se nije “demiloševićizirala”. O nekim

od ovih autorovih stavova moglo bi se raspravljati, a vjerujemo da će u budućnosti o tome biti povedena ozbiljnija rasprava.

U četvrtom poglavlju po nazivom *Fenomenologija zla* autor slijedi teorijsku raspravu norveškog filozofa Larsa Svendsena o postojanju četiri vrste zla: demonsko, instrumentalno/radikalno, idealističko i glupo zlo. Po Svendsenu demonsko zlo je zlo po kojem akter osjeća zadovoljstvo u činjenju zla, vojnici smatraju da je ubijanje ljudi, npr. u redu za vodu, zanimljivo i interesantno. Instrumentalno/radikalno zlo je zlo po kojem se ne biraju sredstva da se dođe do postavljenog cilja. Postavili su kao cilj spašavanje Jugoslavije i gazili preko leševa da se dođe do tog cilja. Idealističko zlo je zlo u kojem akteri čine zlo smatrajući da rade dobro. Glupo zlo je ono po kojem akteri ovog zla ne razmišljaju da li je to što rade dobro ili zlo. Kao primjer se daju ličnosti koje su obnašale komandne funkcije u Hitlerovoj vojsci: Ajhmana, Rudolfa Hesa (komandanta Aušvica), Franca Stangla (komandanta Treblinke). Muratović na nekoliko mjesta poredi Aušvic i Srebrenicu (str. 184).

U petom poglavlju autor se upustio u predviđanja budućih zbivanja na međunarodnom i bosanskohercegovačkom planu, te upozorava da je neophodno da iz prošlosti nešto i naučimo, jer postoji opasnost da se historija ponovi, ali ovaj put sa drugim akterima, a kao primjer za to navodi napad na Pentagon u SAD-u septembra 2001. godine. Upozorava da se genocid može ponoviti ukoliko: političari ne nauče ko je žrtva, a ko dželat; ako svjetske organizacije na čelu sa UN ne nauče djelovati u skladu sa svojim mandatom, a ne samo moraliziraju; ako žurnalisti nauče lekciju da se ne može biti neutralan kada je u pitanju genocid.

Kao opštu ocjenu mogli bismo na kraju konstatirati kako je u ovoj knjizi predstavljen zbir sociološko – filozofsko – psiholoških teorija o holokaustu nad Jevrejima i genocidu nad Bošnjacima. Knjiga predstavlja pokušaj komparativnog prikaza holokausta i genocida. Autor koristi brojnu teorijsku literaturu, a među prvima je u našu nauku uveo teorijske rasprave o holokaustu i genocidu teoretičara iz Norveške. Posebno se mnogo oslanja na teorijski model kojega je izgradio Zygmunt Bauman. Našoj nauci, koja i inače uveliko kasni za usvajanjem novih teorijskih pristupa, ova Muratovićeva knjiga može služiti kao izazov.

Merisa Karović